

BO'LAJAK TARBIYA FANI O'QITUVCHILARINING DEONTOLOGIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Mahmudova Dilshoda

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika
universiteti 1-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida pedagogik deontologiyaning rivojlanish bosqichlari keltirilgan bo'lib, deontologiya tushunchasiga turli soha vakillarining qarashlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: deontologiya, pedagogika, jismoniy tarbiya, rivojlanish tarixi, kasbiy burch, axloq.

ABSTRACT

In this article, the stages of development of pedagogical deontology in future elementary school teachers are presented, and the views of representatives of different fields on the concept of deontology are analyzed.

Key words: deontology, pedagogy, physical education, history of development, professional duty, ethics.

Insonning muayyan kasbiy faoliyatdagi xulq-atvori normalariga oid ilk tadqiqotlar qadim zamonlarda amalga oshirilgan. Ularning paydo bo'lishi axloq falsafiy ta'limoti doirasidagi axloqiy g'oyalarning paydo bo'lishi bilan bog'liq edi (Aristotel, Kvintilian, Platon, Sokrat, Seneka va boshqalar), axloqiy qonun, inson va jamiyatning burchi haqidagi tanqidiy falsafaning asosiy g'oyalari rivojlanishi bilan eng yuqori axloqiy tartibning qadriyati sifatida (I. Kant), diniy-ahloqiy va axloqiy qarashlarning paydo bo'lishi bilan, tabiat buddizmda, islomda, iudaizmda va nasroniylkda va boshqalarda, inson faoliyatini tartibga soluvchi birinchi professional qoidalar va me'yorlarni shakllantirish bilan (Avitsenna, Galen, Gippokrat va boshqalar).

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, deontologiyaning fan sifatida rivojlanishini davrlashtirishga turlicha yondashuvlar mavjud. Shunday qilib, deontologiyaning psixologik va tibbiy jihatlarini o'rganuvchi ishlarda uning rivojlanishining quyidagi davrlari ajratiladi: Gippokratgacha, Gippokrat va Gippokratdan keyin [2]. Biroq, shuni ta'kidlash kerakki, pedagogik deontologiyaning ilmiy asoslari deyarli o'rganilmagan, Ammo shuni ta'kidlash kerakki, pedagogik deontologiyaning ilmiy asoslari amalda o'rganilmagan, umumiy va kasbiy pedagogikada, shuningdek, jismoniy tarbiya va sport nazariyasi va metodologiyasida tushuncha shakllantirilmagan va deontologiyaning o'zni belgilanmagan.

Deontologik bilimlar genezisini o'rganishga bag'ishlangan xorijiy va mahalliy ilmiy ishlarni tahlil qilish to'g'ri kasbiy xulq-atvor haqidagi fan sifatida deontologiyaga oid olimlarning ilmiy qarashlarini shakllantirish xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi (I.G. Aksenov, I. Bentam, M. P. Vasileva, A. A. Grandi, G. M. Grigorev, E. V. Korobova, G. P. Medvedeva, N. M. Skoromets, G. F. Gaus, G. Gotsis, C. Larmor, D. Ladkin va boshqalar) [2].

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining zarur kasbiy fazilatlari va uning deontologiyaning fan sifatida yashirin rivojlanishi davridagi xatti-harakatlari haqidagi g'oyalarni tahlil qilish natijalari 1- jadvalda keltirilgan.

Shunday qilib, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining zarur kasbiy fazilatlari haqidagi g'oyalar evolyutsiyasining tarixiy tahlili shuni ko'rsatdiki, insoniyat jamiyatida g'oyalar va o'qituvchi va shifokorning kasbiy fazilatlariga qo'yiladigan talablarning shakllanishi ko'p jihatdan diniy-ma'rifiy xususiyatlar bilan belgilanadigan ijtimoiy-madaniy shartlilikka ega.

Biroq pedagogika tarixiga oid tarixiy materiallar va adabiyotlar tahlili o'rganilayotgan davrda jismoniy tarbiya o'qituvchisining kasbiy fazilatlariga jamiyat tomonidan qo'yilgan aniq talablarni aniqlab bermadi. Bu, bizningcha, ushbu turdagi faoliyatning ahamiyati va zarurligini jamoatchilik tomonidan e'tirof etilmayotganligi bilan bog'liq. Deontologiya nafaqat kasbiy burch muammosini hal qilish yo'llarini, balki kasbiy faoliyatni amalga oshirish jarayonida axloqni shakllantirish masalalarini,

xodimning o'z kasbiy faoliyati sifati, kasbiy sirlarga rioya qilish va saqlash uchun javobgarlik choralari va shakllarini ham ko'rib chiqadi.

Kasbiy xulq-atvor qoidalari odatda ikki qismdan iborat:

- mafkuraviy, shu jumladan tashkilot xodimlari faoliyatining missiyasi va maqsadlari;
- normativ, shu jumladan kasbiy xulq-atvor standartlari va normalari.

Yuqoridagilarni umumlashtirib, biz kasbiy xulq-atvor standartlari xulqatvorning axloqiy me'yorlariga juda mos kelishini ta'kidlaymiz. Shunday qilib, normalar va qoidalar odamlarning ijtimoiy munosabatlarini hukmronlik qiladigan jamoatchilik fikri asosida tartibga solish vositalari bo'lib, ularning faoliyati va xatti-harakatlarini rag'batlantiradi. Ushbu normalar kasbiy burchni bajarish xarakterini belgilaydi, kasbiy faoliyatning ma'naviy oqibatlarining ta'sirini hisobga oladi. Jamiyat tomonidan xodimga qo'yiladigan asosiy axloqiy talab uning mehnat faoliyati ijtimoiy tartib, kasbiy maqsad va ijtimoiy talablarga qanchalik mos kelishini baholashdan iborat.

O'qituvchilarni innovasion tayyorlashning amaliyotdagi mavjud ahvoli o'rganilganda, bugungi xorijiy til o'qituvchilari va bo'lajak xorijiy til o'qituvchilari aksariyati innovasion pedagogik texnologiya, ta'lim jarayoniga yangilik kiritish nazariyasining mohiyatidan xabardor emasliklari va o'z faoliyatlarini yangilash usullari va vositalarini bilmasliklari, ularga ta'lim-tarbiya jarayonida tajriba sinov ishlarini tashkil etish, ko'nikma malakalar yetarlicha shakllanmaganligi aniqlandi.

Shu sababli bugungi va ertangi xorijiy til o'qituvchisi o'zlarining innovasion faoliyatiga tayyorlash, o'zlarining deontologik (burch)larini chuqur anglashi, yetarlicha kompetensiyaga ega bo'lishi, bilim, malaka, ko'nikmalarini takomillashtirib kompetentli o'qituvchi bo'lishi bugungi davrning talabidir.

Ta'limning globallasuvi sharoitida o'qituvchilar faoliyatini zamon talablariga moslashtirib, ular o'rtasida raqobatga asoslangan mehnat sharoitlarini vujudga keltirish bu esa o'z navbatida bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining deontologik vazifasini va yuqori kompetentli o'qituvchi bo'lishni ta'minlaydi.

Barcha ta'lim muassasalarida jumladan, o'qituvchi tayyorlovchi oliy o'quv yurtlarida yoshlarni innovasion faoliyatga yo'naltirish orqali ta'lim sifat samaradorligini oshirish mumkin. Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarini innovasion faoliyatga tayyorlashda pedagoglarning psixologik tayyorgarligi va qiziqishini oshirish ularning shaxsiy kompetentligini namoyish etishga yo'naltirish muhim ahamiyatga egadir. Bugungi kunda keksa avlodning pedagogik kompetentligi bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarning deontologik kompetentligini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Respublikamizda tibbiyot xodimlari singari, ko'plab pedagoglar, professoro'qituvchilar o'z kasblariga sadoqatlilik bilan yuqori kompetentlik darajasida bajarmoqdalar. O'qituvchining deontologik madaniyati uzluksiz kasbiy va pedagogik ta'lim tizimida shakllangan ijtimoiy-pedagogik ta'limdir. Uning mohiyatiga ko'ra, u kasbiy-pedagogik burch talablari orqali o'qituvchining axloqiy jihatdan yo'naltirilgan ta'limining natijasidir va xatti-harakatlarda va kasbiy faoliyatda namoyon bo'ladi.

O'qituvchining deontologik madaniyatini shakllantirish kontseptsiyasi o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi hamkorlik tamoyillariga, birgalikdagi samarali faoliyatga, kelajakdagi o'qituvchining deontologik tayyorgarligini shakllantirishga yo'naltirilgan. Bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining deontologik va kasbiy kompetentligi jahon standarti, O'zbekiston ta'lim standarti talablariga javob berishi kerak. Xorijiy til o'qituvchisi ijodkor, tashabbuskor, o'z kasbining fidoiy ijrochisi bo'lishi, kreativlik asosida samarali metod va vositalardan samarali foydalana olishi zarur. Bugungi pedagog kasbiy faoliyatini o'z burchlarini deontologik talablar asosida tashkil etishi va o'zida mavjud bo'lgan kompetentlikka tayanib, barkamol avlod tarbiyasiga e'tibor berishi lozim. O'qituvchilik burchini yuksak darajada anglash tuygusi muallimning xatti-xarakatlarini tartibga solib huquqini boshqarib turadi.

Dunyoda bo'lajak xorijiy til o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligining muhim tarkibiy qismi sifatida deontologik kompetentligini shakllantirishning didaktik jihatlarini aniqlashtirish, innovasion faoliyatning asosi sifatida metodologik bilimlarni rivojlantirishning pedagogik mexanizmini takomillashtirishga doir qator ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Demak, bugungi va ertangi xorijiy til o'qituvchilari kasbiy

deontologik va kasbiy kompetentlik sirlarini egallashga xarakat qilishlari lozim. Shundagina ta'lim soxasi yuksalish sari odimlaydi, deontologiyaning ravnaqi oshadi. Bo'lajak zamonaviy xorijiy til o'qituvchilari qiyofasida deontologik fazilatlar o'z aksini topgan bo'lishi lozim. Ko'pgina sharq va o'zbek mutaffakkirlari deontologiya bo'yicha o'z fikrlarini fanda bildirishgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bentam I. Axloq va qonunchilik asoslari bilan tanishtirish. Axloq va qonunchilik tamoyillariga kirish. - M. : ROSSPEN, 2018.-415 p.
2. Veselova E.K.Psixologik deontologiya: Psixologiya fanlari doktori dissertatsiyasi. Fanlar. - SPb., 2013. -402 b.
3. Ming yilliklar hikmatlari / muallif, - komp. V. Balyazin. - M., 2010. - 304 b.
4. Komenskiy Ya.A. Tanlangan pedagogik ishlar. - T. 1. - M.: Pedagogika, 2012. - 656 b.
5. Jurayev, S. S. U. (2021). Abu Ali ibn Sinoning falsafiy qarashlarida axloq masalasi va uning bugungi kundagi ahamiyati. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(3), 11-14.